

Uniwersytet Warszawski
Wydział Prawa i Administracji

mgr Agnieszka Osińska

Rozdzielność majątkowa z wyrównaniem dorobków

Autoreferat rozprawy doktorskiej

Promotor: **prof. dr hab. Krzysztof Pietrzykowski**

Promotor pomocniczy: **dr Katarzyna Królikowska**

Recenzenci: **dr hab. Janusz Gajda, prof. UJK**

prof. dr hab. Tomasz Sokółowski

Warszawa 2019

I. Uzasadnienie wyboru tematu pracy i zakresu badania

Do jednych z najbardziej osobistych sfer życia ludzkiego należy zaliczyć stosunki małżeńskie i rodzinne. Społeczne znaczenie małżeństwa i rodziny skutkowało objęciem regulacjami prawnymi tych sfer życia¹. Przejawem tego zainteresowani jest instytucja umów małżeńskich, które są znane i stosowane od wieków w Europie, choć trudno nazwać te umowy intercyzami w obecnym znaczeniu tego pojęcia². Umowy związane z zawarciem małżeństwa ewoluowały wraz ze zmianami społecznymi, gospodarczymi, a nawet religijnymi. Można jednak stanowczo stwierdzić, że już za czasów rzymskich ekonomiczne funkcjonowanie małżeństwa i rodziny zapewnione było poprzez zaplecze w postaci bazy majątkowej, co stanowiło impuls dla rozwoju umów regulujących kwestie wzajemnych zobowiązań finansowych przyszłych małżonków lub ich rodzin. Umowy majątkowe małżeńskie tak kiedyś, jak i dzisiaj stanowią istotny element w kształtowaniu stosunków majątkowych między małżonkami.

Instytucja intercyzy pozwala na ukształtowanie wzajemnych stosunków majątkowych panujących między małżonkami w taki sposób, aby odpowiadało to ich wzajemnym relacjom oraz nie powodowało pokrzywdzenia jednego z małżonków. Według danych zawartych w opracowaniu wieloletnim statystyk aktów notarialnych sporządzonych między 1991 r. a 2017 r. nastąpił w zasadzie liniowy wzrost liczby zawieranych w Polsce umów majątkowych małżeńskich³. Średni roczny przyrost liczby zawieranych umów majątkowych małżeńskich w Polsce w latach 1991 – 2017 wynosił 2137 umów na rok, a jedynie w roku 2002 zanotowano spadek liczby zawieranych umów majątkowych małżeńskich w relacji rok do roku. Według danych z 2017 r. w Polsce zawarto 57806 umów majątkowych małżeńskich, co obrazuje jak powszechne stały się umowy majątkowe małżeńskie. Niestety dane te nie zawierają określenia, jakiego rodzaju były to umowy.

Analiza praktyki notarialnej wykazała, że umowa ustanawiająca rozdzielność majątkową z wyrównaniem dorobków jest w zasadzie niewy wybierana przez małżonków lub przyszłych małżonków w przeciwieństwie do umowy ustanawiającej rozdzielność majątkową.

Ustrój rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków jest jednym z umownych ustrojów majątkowych małżeńskich dostępnych dla przyszłych małżonków lub małżonków. Instytucja ta w obecnym kształcie wprowadzona została ustawą z dnia 17 czerwca 2004 r.

¹ Zob. J. Winiarz, J. Gajda, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2001, s. 15.

² Zob. T. Sokołowski, *Swoboda intercyzy w ujęciu prawno porównawczym* [w:] *W trosce o rodzinę: księga pamiątkowa ku czci Profesor Wandy Stojanowskiej*, J. Słyk (red.), M. Kosek (red.), Warszawa 2008, s. 448.

³ Zob. <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>; dostęp: 25.04.2019 r.

o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2004 r. Nr 162, poz. 1691). Największe zmiany wprowadzone tą nowelizacją dotyczyły działu III Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego – „Mażeńskie ustroje majątkowe”. Zadaniem tej nowelizacji miało być ułatwienie prowadzenia działalności gospodarczej przez samych małżonków oraz rozwianie wszelkich wątpliwości związanych z sytuacją prawną ich wierzycieli. Poszerzając katalog małżeńskich umów majątkowych wprowadzono do polskiego systemu prawnego nowy umowny małżeński ustrój majątkowy, jakim jest rozdzielnosc majątkowa z wyrównaniem dorobków.

Ustrój rozdzielnosci majątkowej z wyrównaniem dorobków nie jest nowością w polskim systemie prawnym, bowiem podobny ustrój obowiązywał pod rządami dekretu z dnia 29 maja 1946 r. – Prawo małżeńskie majątkowe (Dz.U. z 1946 r. Nr 31, poz. 196). Wprowadzenie nowego ustroju umownego było konsekwencją przemian ustrojowych jakie dokonały się w Polsce po roku 1989 i przejścia z gospodarki centralnie sterowanej do wolnorynkowej. Warto zauważyć, że instytucję tę wprowadzono dopiero nowelizacją z 2004 r. i już na etapie prac legislacyjnych dostrzegalne były głosy aprobujące w zakresie konieczności rozszerzenia katalogu małżeńskich ustrojów majątkowych o projektowany ustrój⁴.

Dla potrzeb niniejszej rozprawy doktorskiej celowym było dokonanie analizy i oceny prawnych aspektów umowy rozdzielnosci majątkowej z wyrównaniem dorobków. Po niespełna piętnastu latach funkcjonowania ustroju rozdzielnosci majątkowej z wyrównaniem dorobków warto było rozważyć, czy spełnił pokładane w nim nadzieje, dokonać oceny jego funkcjonowania oraz rozważyć ewentualne zmiany lub korekty w przepisach regulujących ten ustrój umowny.

Zestawienie poglądów doktryny oraz analiza publikacji związanych z umową ustanawiającą rozdzielnosc majątkową z wyrównaniem dorobków pozwala stwierdzić, że obowiązująca regulacja jest krytykowana. Na bazie obowiązujących przepisów powstają liczne koncepcje dotyczące interpretacji zapisów ustawowych⁵, które wzajemnie się wykluczają. Dyskusje na temat ustroju rozdzielnosci majątkowej z wyrównaniem dorobków mają jedynie charakter akademicki, gdyż w zasadzie brak jest orzecznictwa sądów dotyczących tego ustroju.

⁴Zob. G. Jędrejek, *Uwagi do projektu ustawy o zmianie ustawy-Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, *Studia Prawnicze* 2002, nr 3.

⁵ Stanowiska i interpretacje przedstawicieli doktryny zostały przedstawione w szczególności w rozdziałach VI i VII rozprawy.

Wybrany temat pracy jest o tyle istotny, że ma znaczenie nie tylko teoretyczne, ale również praktyczne w zakresie stosowania prawa.

II. Cele badawcze i teza pracy

Celem rozprawy było zbadanie zagadnień dotyczących rozdzielnosci majątkowej z wyrównaniem dorobków, ze szczególnym uwzględnieniem pojawiających się wątpliwości interpretacyjnych.

Mając na uwadze, że w chwili podjęcia badań brak było kompleksowego opracowania dotyczącego rozdzielnosci majątkowej z wyrównaniem dorobków oraz istniały poważne wątpliwości dotyczące stosowania tego ustroju, które potęgowane były przez sprzeczne poglądy doktryny, zasadne było jednoznaczne ich rozstrzygnięcie. Istotne było również przedstawienie ewolucji stosunków majątkowych małżeńskich oraz umów majątkowych małżeńskich w kontekście omawianego ustroju.

Istotne dla przeprowadzenia wywodu było wykazanie, jakie skutki dla małżonków lub przyszłych małżonków pozostających w rozdzielnosci majątkowej z wyrównaniem dorobków niesie za sobą obecna regulacja.

Jednym z głównych celów rozprawy było potwierdzenie tezy, że obecnie funkcjonująca w prawie polskim regulacja dotycząca instytucji rozdzielnosci majątkowej z wyrównaniem dorobków jest nieprawidłowa. Powyższe przekłada się na znikomą ilość zawierania takich umów powodując, że rozdzielnosc majątkowa z wyrównaniem dorobków jest w zasadzie ustrojem martwym.

Praca miała również na celu dokonanie wielopłaszczyznowej analizy regulacji dotyczących rozdzielnosci majątkowej z wyrównaniem dorobków, wskazanie powszechnie stosowanych ustrojów majątkowych małżeńskich podobnych do rozdzielnosci majątkowej z wyrównaniem dorobków w innych systemach prawnych oraz zaczerpnięcia inspiracji z tych regulacji.

Celem pracy doktorskiej była nie tylko ocena stanu zastanego i przedstawienie ustrojów innych systemów prawnych, lecz także propozycja nowych, konstruktywnych i konkretnych zmian.

III. Metody badawcze

W rozprawie wiodącą metodę badawczą stanowiła analiza tekstu prawnego, którą objęto regulacje zawarte w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym oraz Kodeksie postępowania cywilnego. Nie skupiono się wyłącznie na wąskiej analizie prawa stanowionego, ale wykonano przegląd aktów normatywnych historycznych, obowiązujących, jak i projektowanych. W pracy dokonano analizy również innych aktów prawnych, których regulacje związane są z rozdzielnością majątkową z wyrównaniem dorobków lub dla których wzajemne relacje majątkowe małżonków mają znaczenie. Tak szerokie podejście do tematu pozwoliło dokonać całościowego i pełnego oglądu instytucji, jaką jest rozdzielność majątkowa z wyrównaniem dorobków.

Metoda analizy tekstu prawnego uzupełniona została o analizę dorobku naukowego zawartego w literaturze krajowej i zagranicznej w zakresie niezbędnym dla realizacji celów badania. W rozprawie odwołano się do przedstawicieli teorii prawa, przede wszystkim prywatnego, ze szczególnym uwzględnieniem poglądów doktryny prawa cywilnego, w których zamieszczono rozważania dotyczące rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków. Mając na względzie, że w chwili przeprowadzania badań oraz przygotowywania rozprawy w literaturze polskiej nie było całościowego opracowania w zakresie ustroju rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków, w rozprawie odwołano się do najaktualniejszych artykułów opublikowanych w piśmiennictwie.

Równoległe tematem rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków zajął się dr Błażej Bugajski, którego monografia ukazała się w 2019 r. według stanu prawnego na dzień 1 lipca 2019 r. (B. Bugajski, *Rozdzielność majątkowa z wyrównaniem dorobków*, Warszawa 2019). Monografia ta ukazała się już po napisaniu i złożeniu niniejszej rozprawy doktorskiej, dlatego też zawarte w niej tezy, poglądy i wnioski nie zostały uwzględnione.

Fakt podjęcia badań naukowych nad rozdzielnością majątkową z wyrównaniem dorobków przez niezależnych badaczy świadczy jedynie o istotności omawianego zagadnienia. Analiza rozprawy doktorskiej oraz monografii dr. B. Bugajskiego jasno wskazuje istotne różnice między tymi opracowaniami. Dr B. Bugajski w wyniku przeprowadzonych badań postawił wniosek, że rozdzielność majątkowa z wyrównaniem dorobków „pozwała na uniknięcie wielu niedogodności wspólności oraz rozdzielczości majątkowej przy jednoczesnym wykorzystaniu zalet obu tych ustrojów⁶”. Autor ten zauważył

⁶ Zob. B. Bugajski, *Rozdzielność majątkowa z wyrównaniem dorobków*, Warszawa 2019, s. 243.

również, że obowiązująca regulacja rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków jest źródłem licznych wątpliwości, które utrudniają stosowanie tego ustroju w praktyce⁷, dlatego też zdecydował się on na wysunięcie postulatów *de lege ferenda*. Według dr. B. Bugajskiego zasadne jest zamieszczenie: definicji legalnej majątku początkowego i końcowego, przesądzenie o wpływie nieodpłatnych przysporzeń między małżonkami na wysokość ich dorobków, zmiany sposobu wyrównania dorobków poprzez dopuszczenie domagania się od małżonka zobowiązanego do wyrównania konkretnego składnika jego majątku osobistego. Autor zwraca również uwagę na konieczność wprowadzenia ograniczeń w rozporządzaniu pewnymi kategoriami przedmiotów majątkowych. Co warte podkreślenia, dr B. Bugajski wskazuje na konieczność modyfikacji procedury cywilnej i skierowania spraw o wyrównanie dorobków do trybu nieprocesowego dopuszczając upoważnienie sądu do rozstrzygnięcia w wyroku rozwodowym o wyrównaniu dorobków. Jako jeden z postulatów dr B. Bugajski wskazuje na zasadność uczynienia z ustroju rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków ustroju ustawowego. Przedmiotowa monografia zawiera również, jako załączenie, projekty aktów notarialnych, które zdaniem tego autora miałyby przyczynić się do lepszego funkcjonowania ustroju rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków.

Pomimo, że od wprowadzenia ustroju rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków minęło już kilkanaście lat, orzecznictwo dotyczące tej instytucji jest niezwykle ubogie. Analizie poddano orzecznictwo dotyczące rozdzielności majątkowej oraz orzeczenia sądów polskich i zagranicznych, których wnioski można było odnieść do tematyki dysertacji.

Nieodzownym było również oparcie pogłębionej analizy rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków o badania nauki historii prawa. Przedstawiając ewolucję umów majątkowych oraz stosunków majątkowych małżeńskich od prawa rzymskiego po czasy współczesne, ze szczególnym uwzględnieniem regulacji prawnych obowiązujących na ziemiach polskich wykorzystano metodę historyczno-prawną. W pracy uwzględniono zmiany, jakim ulegały stosunki majątkowe małżeńskie na przestrzeni dziejów. Metoda ta była przydatna do uzyskania genezy umowy majątkowej małżeńskiej, a w szczególności rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków. Mając na uwadze, że poszczególne instytucje prawne ewoluowały na przestrzeni setek lat, analiza procesu ich powstawania jest kluczowa przy odnajdowaniu ich mankamentów. W ramach badań tą metodą sięgnięto zarówno po źródłowe akty prawne, jak również po ich projekty. Niezwykle pomocne przy ocenie obecnej regulacji rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków były materiały

⁷ Zob. Ibidem, s. 245.

pozyskane z Ministerstwa Sprawiedliwości, które zapewniało obsługę Komisji Kodyfikacyjnych Prawa Cywilnego.

Do kompleksowego przedstawienia regulacji rozdzielnosci majątkowej z wyrównaniem dorobków, ukazania niedoskonałości redakcyjnych, systemowych i możliwych problemów interpretacyjnych oraz w celu zaproponowania nowych regulacji tego ustroju konieczne było wykorzystanie komparatystyki prawniczej. Z uwagi na fakt, że w Europie kontynentalnej można znaleźć modelowe rozwiązania odpowiadające polskiej rozdzielnosci majątkowej z wyrównaniem dorobków, omówiono obowiązujący w Niemczech ustawy ustroj *Zugewinnngemeinschaft* i obowiązujący we Francji umowy ustroj *la participation aux acquêts*. Dokonano przeglądu przepisów kodeksów cywilnych, doktryny i orzecznictwa niemieckiego i francuskiego w zakresie ww. ustrojów.

Baza źródłowa rozprawy opiera się na dokumentach – aktach prawnych, projektach aktów prawnych, projektach Komisji Kodyfikacyjnych Prawa Cywilnego, monografiach, pracach zbiorowych, artykułach naukowych. W pracy wykorzystano źródła polskojęzyczne, niemieckojęzyczne i francuskojęzyczne. Analiza wyników badań przeprowadzonych powyższymi metodami umożliwiła poparcie obranej tezy i wysunięcie postulatów *de lege ferenda*, których realizacja sprzyjałaby rozpropagowaniu oraz upowszechnieniu ustroju rozdzielnosci majątkowej z wyrównaniem dorobków.

IV. Struktura rozprawy

Dysertację podzielono na osiem rozdziałów dbając o zachowanie ich wewnętrznej spójności i dążąc do kompleksowego omówienia wszystkich zagadnień dotyczących i mogących mieć wpływ na ustroj rozdzielnosci majątkowej z wyrównaniem dorobków.

Pierwszy rozdział obejmuje swym zakresem omówienie przepisów oraz poglądów doktryny dotyczących wszystkich rodzajów małżeńskich umów majątkowych. Rozpoczyna się od wyjaśnienia pojęcia małżeńskiej umowy majątkowej, formy prawnej umów, roli notariusza, skutków powołania się na zawarcie małżeńskiej umowy majątkowej wobec osób trzecich, a kończy się sposobami oraz formą zmiany albo jej rozwiązania. Rozdział ten stanowi w istocie punkt wyjścia do porównania ustroju rozdzielnosci majątkowej z wyrównaniem dorobków z innymi umowami majątkowymi oraz wprowadza konieczną siatkę pojęciową stosowaną w dalszej części pracy.

Drugi rozdział stanowi próbę odnalezienia koncepcji wyrównania dorobków w rozwoju historycznych małżeńskich stosunków majątkowych i ma charakter wprowadzenia

historycznego. Ta część pracy ma na celu przybliżenie, jak kształtowało się prawo majątkowe małżeńskie na przestrzeni dziejów zaczynając od zasad prawa antycznego poprzez szczegółowe omówienie regulacji stosunków majątkowych małżeńskich obowiązujących na ziemiach polskich. W rozdziale tym przedstawiono i omówiono szereg instytucji prawnych funkcjonujących w ówczesnych realiach, które z powodzeniem można wykorzystywać obecnie.

W rozdziale trzecim przedstawiono dobrze funkcjonujący i powszechnie stosowany ustroj ustawy w Niemczech - *Zugewinnngemeinschaft*. Ta część pracy ukazuje również inspiracje czerpane z niemieckiego BGB (*Bürgerliches Gesetzbuch*, vom 18. August 1896) i rozwiązania *Zugewinnngemeinschaft*, które są bliskie koncepcjom wprowadzonym przez polskiego ustawodawcę oraz stanowi asumpt do dalszych rozważań w zakresie oceny rozwiązań polskich i wniosków *de lege ferenda*.

Czwarty rozdział poddaje analizie francuski ustroj umowy - *la participation aux acquêts*. Przedstawiono w nim obowiązującą w tradycji romańskiego prawa stanowionego regulację najbardziej zbliżoną do polskiej rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków.

W rozdziale piątym przedstawiono projekty unifikacji prawa małżeńskiego w Polsce po odzyskaniu niepodległości. Unifikacja została zakończona przyjęciem dekretu z dnia 29 maja 1946 r. - Prawo małżeńskie majątkowe, który zakładał wprowadzenie ustroju podziału dorobku jako ustroju ustawowego. Przedstawiono również zmiany w małżeńskim prawie majątkowym z uwzględnieniem przepisów intertemporalnych. Analizą objęto również przyczyny rezygnacji z ustroju podziału dorobku oraz ponowne jego wprowadzenie jako ustroju umownego ustawą z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw.

Szósty rozdział został poświęcony znaczeniu pojęcia „dorobek” oraz szeroko przedstawia sposoby jego obliczania obejmując ustawowe sposoby obliczania dorobku, jak również możliwe postanowienia umowne. Ta część pracy wskazuje również problemy interpretacyjne, jakie stwarza przyjęcie obowiązującej regulacji art. 51³ k.r.o. oraz kompleksowo omawia stanowiska przedstawicieli doktryny.

Przedmiotem siódmego rozdziału zatytułowanego „Realizacja roszczenia o wyrównanie dorobków w prawie polskim”, jest przedstawienie zawłości prawnych występujących w dwóch sytuacjach: kiedy do wyrównania dorobków dochodzi z innych przyczyn niż śmierć małżonka i kiedy do wyrównania dorobków dochodzi w razie śmierci jednego małżonka. Rozdział ten opisuje możliwe sytuacje, w jakich każdy z małżonków może

się znaleźć oraz sposoby korzystania z uprawnień przysługujących spadkobiercom, które w doktrynie w dalszym ciągu są kwestią kontrowersyjną. W rozdziale tym przedstawiono również przepisy i poglądy doktryny dotyczące procedury oraz przesłanki wyrównania oraz przesłanki żądania zmniejszenia obowiązku wyrównania dorobków.

Ósmy, ostatni rozdział zawiera wnioski *de lege lata* oraz postulaty *de lege ferenda*. Wnioski te sprowadzają się do postulowania dokonania gruntownych zmian w celu wyeliminowania pojawiających się w praktyce wątpliwości, które w obowiązującej redakcji przepisów nie zostały rozstrzygnięte i spowodowały, że ustrój rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków nie ma w zasadzie żadnego znaczenia praktycznego. W rozdziale tym przedstawiono koncepcje zmian wraz ze wskazaniem treści konkretnych przepisów, aby rozdzielność majątkowa z wyrównaniem dorobków stanowiła optymalną regulację dla większości małżeństw, w których występuje podział pracy i w których przynajmniej jeden z małżonków jest aktywny zawodowo.

V. Wnioski

Instytucja rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków wywodzi się od umów małżeńskich, przy czym po raz pierwszy w Polsce uregulowana została w dekreście z dnia 29 maja 1946 r. – Prawo małżeńskie majątkowe. Obecnie rozdzielność majątkowa z wyrównaniem dorobków uregulowana jest w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym. Ustrój rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków w obecnym kształcie funkcjonuje od dnia 20 stycznia 2005 r., a regulujące go przepisy (art. 51² – 51⁵ k.r.o.) pozostają w niezmiennym brzmieniu od niespełna 15 lat. Ustawa z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw stanowiła długo oczekiwaną nowelizację, której zadaniem było ułatwienie prowadzenia działalności gospodarczej przez małżonków oraz rozwianie wszelkich wątpliwości związanych z sytuacją prawną wierzycieli. Ustawodawca poszerzył katalog małżeńskich umów majątkowych o rozdzielność majątkową z wyrównaniem dorobków. Ustrój ten, wzbogacający Kodeks rodzinny i opiekuńczy, został przez przedstawicieli doktryny przyjęty z entuzjazmem. Zmiana ta podyktowana koniecznością dostosowania stosunków majątkowych między małżonkami do wymagań obrotu gospodarczego nie dokonała rewolucji w stosunkach majątkowych małżeńskich pozostawiając jako ustrój ustawowy wspólność majątkową.

Instytucja małżeńskiej umowy majątkowej przez wiele lat utożsamiana była z formą ochrony żony przed nadmierną ingerencją męża w jej majątek i zarezerwowana była dla

stosunkowo wąskiej części społeczeństwa. Odnosząc się do kształtu stosunków majątkowych małżeńskich nie można zapomnieć o wpływie prawa państw zaborczych oraz prawa francuskiego, które obowiązywało na ziemiach polskich w okresie rozbiorów i w latach powojennych. Zmiana postrzegania małżeńskich umów majątkowych związana była z równouprawnieniem kobiet i mężczyzn oraz ze wzrostem przedsiębiorczości Polaków, którego źródłem była zmiana gospodarki centralnie planowanej na wolnorynkową.

Ponowne wprowadzenie umownego reżimu rozdzielności majątkowej z wyrównywaniem dorobków spowodowane było tym, że na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat doszło do zmian w życiu politycznym i gospodarczym rozpoczynając nieuniknione procesy w życiu rodzinnym. Zmieniła się struktura i funkcjonowanie rodziny. Odchodzenie od dominacji męża w małżeńskich stosunkach majątkowych spowodowane było ruchami emancypacyjnymi oraz coraz większą świadomością kobiet w zakresie swoich praw. Od 1920 r., kiedy sekcja prawa cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej uchwaliła zasady prawa małżeńskiego, po raz pierwszy w Polsce pojawiły się: zasada wskazująca na zupełną separację dóbr jako ustawowy ustrój majątkowy oraz zasada, wedle której kobieta nie uległa w żadnym stopniu ograniczeniom tylko z tego względu, że zawarła związek małżeński. Z upływem lat coraz częściej podkreślano silną więź ekonomiczną między małżonkami służącą umocnieniu rodziny, jak również konieczność ochrony kobiet przed wyzyskiem silniejszych ekonomicznie mężczyzn i zapewnienia im udziału w majątku nabytym przez męża wskutek troski o dom, dzieci i stworzeniu mężowi pomyślnych warunków do pracy. Z niecierpliwością oczekiwano zmian w małżeńskim prawie majątkowym uwzględniających nie tylko potrzeby małżeństw, w których oboje małżonkowie pracują zawodowo, lecz również takich, w których kobieta nie udziela się zawodowo, jak jej mąż, tylko wypełnia obowiązki domowe opiekując się dziećmi i prowadząc gospodarstwo domowe.

Poddany analizie małżeński ustrój majątkowy, pomimo upływu kilkunastu lat od jego wprowadzenia oraz obowiązywania analogicznego ustroju pod rządami dekretu z dnia 29 maja 1946 r. – Prawo małżeńskie majątkowe, nie zakorzenił się w polskim prawie i w świadomości społecznej. Obserwacja praktyki notarialnej w zakresie małżeńskich umów majątkowych, analiza przepisów prawnych, poglądów doktryny oraz porównanie regulacji obowiązujących w innych państwach pozwala stwierdzić, że potencjał rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków jest w dużej mierze niewykorzystany. Panujące realia społeczno-gospodarcze, przy właściwym ukształtowaniu regulacji prawnych, pozwalają na pełniejsze wykorzystanie ustroju rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków. Odnosząc się do obecnie obowiązującej w prawie polskim regulacji można stwierdzić,

że mimo znacznego upływu czasu od wejścia w życie ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, nie wykształciła się w zasadzie żadna linia orzecznicza dotycząca rozdzielnosci majątkowej z wyrównaniem dorobków. Obowiązująca regulacja nie zapewnia należytego zabezpieczenia małżonków oraz nie pozwana na skuteczną ochronę ich interesów. Co więcej, procedura realizacji roszczenia o wyrównanie dorobków jest utrudniona, zwłaszcza w przypadku śmierci jednego z małżonków.

Efekty zmian prawa rodzinnego dostrzegalne są dopiero z dłuższej perspektywy czasu z uwagi na trwałość stosunków rodzinno-prawnych. Obecnie, po kilkunastu latach od uchwalenia ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, której regulacje w zakresie rozdzielnosci majątkowej z wyrównaniem dorobków weszły w życie dnia 20 stycznia 2005 r., można przyznać rację ustawodawcy w kwestii pozostania ustawowego ustroju wspólności majątkowej. Pomimo, iż ustrój rozdzielnosci majątkowej z wyrównaniem dorobków nie jest *novum* w polskim ustawodawstwie, ponieważ już w powojennej Polsce na podstawie dekretu z dnia 29 maja 1946 r. – Prawo małżeńskie majątkowe za ustrój ustawowy obrano ustrój podziału dorobku⁸ wypracowany przez Komisję Kodyfikacyjną w 1937 r., obowiązujące regulacje dalekie są od ideału.

W uzasadnieniu do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw przekazany przez Ministerstwo Sprawiedliwości w dniu 31 marca 2003 r. do Sekretarza Rady Ministrów z prośbą o skierowanie go do rozpatrzenia przez Radę Ministrów⁹ jasno uargumentowano pozostawienie jako ustroju ustawowego wspólności majątkowej. Wskazano przede wszystkim, że wspólność majątkowa jest najbardziej zgodna z istotą małżeństwa rozumianą jako wspólnota osobowo-majątkowa, a funkcjonująca jako ustrój ustawowy w wielu zachodnioeuropejskich państwach (Francja, Włochy, Holandia) nie osłabia gospodarki. Decyzję o pozostawieniu wspólności majątkowej jako ustroju ustawowego uzasadniono ponadto brakiem dostatecznych argumentów do zainicjowania rewolucji w stosunkach majątkowych małżeńskich, których skutki rozciągnęłyby się nie tylko na ówczesne, ale i na istniejące wówczas stosunki. Kierunek proponowanych zmian wskazywał na poszerzenie katalogu ustrojów umownych, zależnych

⁸ Określany także ustrojem wspólności zysku, zbliżony do obecnie obowiązującego umownego ustroju rozdzielnosci z wyrównaniem dorobków (Zob. G. Jędrejek, *Intercyzy: pojęcie, treść, dochodzenie roszczeń*, Warszawa 2011, s. 61).

⁹ Zob. Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw przekazany przez Ministerstwo Sprawiedliwości w dniu 31 marca 2003 r. do Sekretarza Rady Ministrów z prośbą o skierowanie go do rozpatrzenia przez Radę Ministrów; dostępny w Ministerstwie Sprawiedliwości.

od woli małżonków, w taki sposób, aby przywrócić system obowiązujący pod rządem dekretu z 1946 r., tj. dostosowanego do ówczesnych realiów systemu rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków na wypadek ustania małżeństwa¹⁰.

Ustawodawca nie decydując się na radykalny krok w postaci rewolucyjnej reformy, jaką byłoby wprowadzenie rozdzielności majątkowej albo rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków jako ustroju ustawowego¹¹, wprowadził ustrój rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków jako ustrój umowny. Niektóre rozwiązania dotyczące tego ustroju zaczerpnięte zostały z regulacji niemieckiego *Zugewinnngemeinschaft*. Dokonując porównania regulacji niemieckiego *Zugewinnngemeinschaft* z polskim ustrojem rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków stwierdzić można, że regulacja niemiecka została lepiej przemyślana, co ma bezpośredni związek z faktem, że jako ustrój ustawy jest częściej stosowany i stanowi niejako punkt wyjścia dla stosunków majątkowych. Powyższe przejawia się tym, że w Niemczech ustrój *Zugewinnngemeinschaft* bardzo dobrze funkcjonuje, w porównaniu do rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków – jego bardzo okrojonej wersji. Stwierdzić należy, że cel polskiego ustawodawcy – urzeczywistnienie zasady równouprawnienia małżonków w obszarze ustrojów majątkowych – nie został zrealizowany, ponieważ wątpliwości interpretacyjne art. 51² - 51⁵ k.r.o. spowodowały, że rozdzielność majątkowa z wyrównaniem dorobków jest niemalże instytucją martwą. Nie sposób zgodzić się ze stwierdzeniem A. Stępień-Sporek, iż „przyczyną powyższego zjawiska może być także niezbyt duża liczba publikacji, które popularyzują ten ustrój¹²”, ponieważ nie brakuje na rynku publikacji dotyczących tego ustroju, ale w sytuacji, kiedy przepisy go regulujące wywołują aż tyle wątpliwości, trudno z czystym sumieniem go popularyzować¹³.

¹⁰ Zob. Ibidem.

¹¹ Zwolennikiem wprowadzenia analizowanego ustroju jako ustroju ustawowego jest K. Pietrzykowski, który uważa, że: „ustrój rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków jest z pewnością rozwiązaniem bardziej sprawiedliwym, ponieważ nie krzywdzi żadnego z małżonków”. K. Pietrzykowski dostrzegając z jednej strony korzyści wynikające z tego ustroju, a z drugiej strony brak szans, aby ustrój ten stał się popularnym umownym reżimem majątkowym postuluje, aby analizowany ustrój stał się obok wspólności ustawowej jednym z alternatywnych ustrojów ustawowych. Jeśli małżonkowie nie zdecydowaliby się na wybór ustroju majątkowego, wówczas obowiązywałaby ich wspólność majątkowa (K. Pietrzykowski, *Ustawowy małżeński ustrój majątkowy dawniej i obecnie: wspólność czy rozdzielność majątkowa?* [w:] *Prawo prywatne ponad granicami: księga pamięci Profesora Gabriela Szerszeniewicza w setną rocznicę śmierci*, J. Tułukowski (red.), SI 2013, t. LVII, s. 62).

¹² A. Stępień-Sporek, *Kilka uwag o rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków* [w:] *Acta Iuris Stetinensis 6, Kodeks rodzinny i opiekuńczy po wielkich nowelizacjach*, M. Andrzejewski (red. nauk.), Szczecin 2014, s. 162.

¹³ Zdaniem R. Frey’a aktualne przepisy regulujące ustrój rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków nie zawierają żadnego mechanizmu ochronnego dla rodziny w czasie trwania tego ustroju i ograniczają się jedynie do określenia sytuacji prawnej po jego ustaniu, dlatego ustrój ten nie może być ustrojem ustawowym (Zob. R. Frey, *Zasadność zmiany ustawowego ustroju majątkowego małżeńskiego* [w:] *50 lat kodeksu cywilnego. Perspektywy rekodyfikacji*, P. Stec (red. nauk.), M. Załucki (red. nauk.), Warszawa 2015, s. 346).

Zaznaczyć warto, że co prawda istnieje opór społeczny do zmian w kwestiach stosunków rodzinno-prawnych oraz wieloletnie przyzwyczajenie do konkretnych regulacji, jednak są one przełamywane w przypadku przepisów korzystniejszych dla małżonków. Przykładem dobrze funkcjonującej instytucji jest ustroj rozdzielności majątkowej, która ze względu na niejednoznaczność i problemy interpretacyjne ustroju rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków jest w zasadzie ustrojem bezalternatywnym dla małżonków lub przyszłych małżonków, którzy chcą zachować samodzielność w dysponowaniu majątkiem i nie odpowiadać za nieudane przedsięwzięcia współmałżonka. Zwykła rozdzielność majątkowa nie zapewnia jednak w zasadzie żadnej ochrony interesów współmałżonka rezygnującego lub ograniczającego swoją aktywność zawodową. Biorąc pod uwagę cel niniejszej rozprawy, należy postulować dokonanie gruntownych zmian, aby wyeliminować pojawiające się w praktyce wątpliwości (wskazane w rozdziale VI i VII dysertacji), które w obowiązującej redakcji przepisów nie zostały rozstrzygnięte i spowodowały, że ustroj rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków nie ma w zasadzie żadnego znaczenia praktycznego. W doktrynie nie ma wątpliwości co do tego, iż analizowany ustroj wymaga zmian, ale nie można zrozumieć twierdzenia, że „nieuzasadnione jest nadmierne rozbudowanie przepisów, ponieważ omawiany ustroj nie jest ustrojem ustawowym¹⁴”. Nie chodzi przecież o to, aby przepisy były okrojone, jak to mamy obecnie porównując analizowany ustroj z ustrojem *Zugewinnngemeinschaft*, z którego polski ustawodawca czerpał również inspirację, lecz aby ustroj ten stanowił realną alternatywę dla ustroju ustawowego i ustroju rozdzielności majątkowej.

Celowym wydaje się zaczerpnięcie z przepisów obowiązujących w innych państwach, które z powodzeniem funkcjonują. Nowa redakcja przepisów rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków powinna opierać się na powszechnej i obowiązującej w obcych systemach prawnych elastyczności postanowień intercyz z zagwarantowaniem: równouprawnienia małżonków, samodzielności majątkowej, zarządu własnym majątkiem, ochrony interesów osób trzecich przy jednoczesnej ochronie małżonków i rodziny, poszanowaniu swobody umów oraz ułatwieniu partycypowania w majątku współmałżonka w przypadku ustania małżeństwa wskutek śmierci.

W celu ochrony rodziny nieodzowne jest również wprowadzenie minimalnych ograniczeń swobody w rozporządzaniu swoim majątkiem przez każdego z małżonków. Ustroj rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków, jako przejaw równouprawnienia

¹⁴ A. Stępień-Sporek, *Kilka uwag o rozdzielności...*, s. 179.

kobiety i mężczyzny, nie może jednak naruszać niezbędnego minimum ochrony rodziny, a jego ustanowienie powinno sprzyjać pewności obrotu gospodarczego.

Rozdzielność majątkowa z wyrównaniem dorobków może być bardziej korzystna dla małżonków niż rozdzielność majątkowa oraz obowiązujący ustrój ustawowy. Przewidziane w tym ustroju wyrównanie dorobków nie ma, co do zasady, celu realizacji obowiązku alimentacyjnego, jednak podział uzyskanego w czasie trwania małżeństwa przysporzenia majątkowego, jaki stanowi dorobek, jest rozwiązaniem mniej uciążliwym dla małżonka o mniejszym dorobku niż domaganie się realizacji obowiązku alimentacyjnego (art. 60 k.r.o.).

Obecnie małżeńskie umowy majątkowe nabierają większego znaczenia w związku z faktem, że coraz częściej źródłem utrzymania rodziny staje się działalność gospodarcza małżonków, którzy występują na rynku w roli samodzielnych przedsiębiorców. Z uwagi na ochronę bazy majątkowej rodziny zasadne jest oddzielenie majątków małżonków. Powyższe czynione jest zazwyczaj poprzez ustanowienie rozdzielności majątkowej. Z drugiej strony, rozwój technik informatycznych, mobilność społeczna oraz wymagania szybkiego reagowania w obrocie gospodarczym determinują szybkość decyzji podejmowanych jednoosobowo, tj. z wyłączeniem współmałżonka. Coraz szerszy zakres stosowania umów majątkowych małżeńskich (w zasadzie wyłącznie ustanawiających rozdzielność majątkową) skłania jednak do podjęcia dyskusji, czy umowy te nie prowadzą do pokrzywdzenia jednego z małżonków¹⁵. Zwiększenie migracji zarówno naukowej, jak również zarobkowej owocuje zwiększeniem świadomości prawnej społeczeństwa oraz chęcią do przenoszenia rozwiązań prawnych zaobserwowanych w innych krajach.

Rozważając, czy rozdzielność majątkowa z wyrównaniem dorobków może stanowić alternatywę względem rozdzielności majątkowej należy stwierdzić, że szczegółowa analiza prawa regulującego rozdzielność majątkową z wyrównaniem dorobków pozwoliła wykazać, że w obecnym uregulowaniu tej instytucji możemy znaleźć wiele mankamentów. Elementem zdecydowanie wpływającym na niekorzyść ustroju rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków są problemy interpretacyjne dotyczące uwzględnienia albo pominięcia wartości zobowiązań oraz zakresu pomijanych przedmiotów przy obliczaniu dorobku. Oprócz problemów interpretacyjnych dostrzec można, że procedura ustalenia wartości dorobków może być nader skomplikowana i kosztowna. Brak jest przepisu zobowiązującego do wykazania, jakie przedmioty majątkowe należą do małżonków w chwili zawarcia intercyzy,

¹⁵ W czasie obowiązywania rozdzielności majątkowej małżonek, który poświęcił swą aktywność zawodową w celu wychowywania wspólnych dzieci, prowadzeniem gospodarstwa domowego nie powiększa swojego majątku.

a jakie w chwili ustania rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków. Biorąc pod uwagę, że rozliczenie dorobków może odbywać się wiele lat po zawarciu umowy ustanawiającej rozdzielność majątkową z wyrównaniem dorobków lub po ustaniu tego ustroju, trudne i kosztowne może być ustalenie, jakie przedmioty wchodziły w skład majątków małżonków i jaką miały wartość w konkretnych przedziałach czasowych. W tej sytuacji małżonek domagający się wyrównania dorobków, przy braku porozumienia z byłym małżonkiem lub jego spadkobiercami, skazany jest na skomplikowany i długotrwały proces sądowy. Roszczenia o wyrównanie dorobków i o zmniejszenie obowiązku wyrównania dorobków ulegają przedawnieniu i nie ma co do tego wątpliwości. Ustawodawca nie przewidział przepisów szczególnych dla omawianej regulacji. Do przedawnienia roszczeń wynikających z art. 51⁴ k.r.o. stosuje się odpowiednie przepisy Kodeksu cywilnego (art. 117-125 k.c.). W świetle art. 118 k.c. zastosowanie ma sześćoletni ogólny termin przedawnienia, zaś co do chwili rozpoczęcia biegu przedawnienia zdania są podzielone.

Badania i analizy przeprowadzone w rozdziałach VI i VII rozprawy w sposób wyczerpujący i kompletny ukazały możliwe sytuacje, w których wystąpić mogą wątpliwości interpretacyjne dotyczące przepisów regulujących rozdzielność majątkową z wyrównaniem dorobków. Analizowane wątpliwości pojawiają się już na wstępnym etapie, tj. od skutków, jakie wywołuje zawarcie przez małżonków małżeńskiej umowy majątkowej ustanawiającej rozdzielność majątkową z wyrównaniem dorobków w ich związku małżeńskim¹⁶, składników majątkowych, jakie bierze się pod uwagę obliczając dorobek i tych, których wartość się dolicza bądź pomija. Przedstawiciele doktryny nie mogą osiągnąć porozumienia w sprawie uwzględniania albo pomijania wartości zobowiązań przy obliczaniu dorobku. Część przedstawicieli doktryny opowiada się za niedopuszczalnością uwzględniania obciążeń¹⁷, zaś pozostała część przedstawicieli doktryny taką możliwość przewiduje¹⁸. W rozprawie doktorskiej zebrano występujące głosy w tej sprawie i przedstawiono autorskie rozważania i interpretacje dotyczące tych kwestii.

Kolejną kwestią istotną dla osób rozważających wybór analizowanego ustroju, równie dyskusyjną, jest zakres żądania zmniejszenia obowiązku wyrównania dorobków po ustaniu

¹⁶ Zdaniem M. Kostrzewskiej-Rozenek, w czasie trwania rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków istnieją cztery majątki, a mianowicie majątki osobiste przed i po podpisaniu umowy majątkowej, pomimo iż majątek osobisty obejmuje przedmioty majątkowe nabyte zarówno przed, jak i po zawarciu umowy majątkowej (Zob. M. Kostrzewska-Rozenek, *Zgoda małżonka na rozporządzenie istotnymi składnikami majątku w reżimie rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków w Polsce i wybranych państwach europejskich*, SI 2008, t. XLIX, s. 98).

¹⁷ Zob. E. Skowrońska-Bocian, *Małżeńskie ustroje majątkowe*, Warszawa 2010, s. 144-145.

¹⁸ Zob. J. Ignaczewski (red.) [w:] *Małżeńskie ustroje majątkowe. Art. 31-54 KRO. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 210; A. Brzezińska, *Intercyty - umowy małżeńskie*, Warszawa 2007, s. 293.

małżeństwa. Przedstawione w tej rozprawie koncepcje dotyczące wykładni art. 51⁴ § 2 k.r.o., zgodnie z którymi obowiązek wyrównania dorobków jest „filarem” rozdzielnosci majątkowej z wyrównaniem dorobków i nie jest dopuszczalne usunięcie tego elementu¹⁹ oraz głosami przeciwnymi, tj. wykładnia art. 51⁴ § 2 k.r.o. pozwala przyjąć, że zmniejszenie obowiązku wyrównania dorobków będzie mogło mieć wymiar symboliczny²⁰ lub całkowitego wyeliminowania obowiązku wyrównania²¹, dały możliwość pełnego zobrazowania stanu zastanego oraz stanowiły asumpt do dalszych rozważań.

Pewne niedoskonałości można dostrzec również w ustawowej regulacji dotyczącej realizacji roszczenia o wyrównanie dorobku w razie śmierci jednego z małżonków. Przedstawione w niniejszej rozprawie liczne wzajemnie się wykluczające interpretacje stanowiły podbudowę do opisanego najbardziej prawdopodobnego sposobu realizacji roszczenia o wyrównanie dorobków w razie śmierci jednego z małżonków oraz sposobów korzystania z uprawnień przysługujących spadkobiercom, w tym gdy jednym ze spadkobierców jest małżonek pozostający przy życiu. Przedstawione w tej materii rozważania mogą stanowić przewodnik dla osób, które pozostawały w rozdzielnosci majątkowej z wyrównaniem dorobków lub ich spadkobierców. Rozważania te były również punktem wyjścia do przeprowadzenia kolejnych badań.

Po kilkunastu latach od wprowadzenia do polskiego Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego ustroju umownego, jakim jest rozdzielnosc majątkowa z wyrównaniem dorobków, trzeba przyznać ustawodawcy rację, że nie zdecydował się na radykalny krok w postaci wprowadzenia analizowanego ustroju jako ustroju ustawowego. Chociaż z drugiej strony uczynienie z rozdzielnosci majątkowej z wyrównaniem dorobków ustroju ustawowego mogłoby ustrzec go przed opisanymi mankamentami. Bez wątplenia rozdzielnosc majątkowa z wyrównaniem dorobków w obecnym kształcie jest ustrojem niewydolnym, niespójnym i trudno z czystym sumieniem go popularyzować. Owszem, ustrój ten nie doczekał się orzecznictwa, ale nie doczekał się również koniecznej rewizji przepisów, aby osoby wybierające reżim, jaki będzie obowiązywał w ich związku małżeńskim mogły bez obaw wybrać rozdzielnosc majątkową z wyrównaniem dorobków.

Analiza juretyczna przeprowadzona w rozprawie, którą oparto na dokumentach - aktach prawnych, monografiach, pracach zbiorowych, artykułach naukowych, opracowaniach historycznych, projektach aktów prawnych, uzasadnieniach do projektów aktów prawnych,

¹⁹ Zob. T. Sokołowski [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, H. Dolecki, T. Sokołowski (red. nauk.), Warszawa 2013, s. 358.

²⁰ Zob. M. Sychowicz [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Komentarz*, K. Piasecki (red.), Warszawa 2011, s. 334.

²¹ Zob. E. Skowrońska-Bocian, *Małżeńskie ustroje...*, s. 151.

ocenach skutków regulacji, jak również materiałach badawczych w postaci statystyk pozwoliła stwierdzić, że rozdzielność majątkowa z wyrównaniem dorobków obowiązująca w Polsce, przy obecnych regulacjach społeczno-gospodarczych nie odgrywa praktycznie żadnego znaczenia. Po przeprowadzeniu badań stwierdzono, że powyższy stan rzeczy spowodowany jest w największej mierze sposobem regulacji analizowanego ustroju, a nie błędami w założeniach, dlatego też podjęto próbę sformułowania konkretnych postulatów *de lege ferenda*, których realizacja pozwoliłaby, aby analizowany ustrój odegrał istotne znaczenie w obrocie gospodarczym.

VI. Wnioski *de lege ferenda*

W celu zwiększenia zainteresowania ustrojem rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków ustawodawca polski powinien rozważyć wprowadzenie gruntownych zmian dotyczących tego ustroju. W celu wysunięcia postulatów *de lege ferenda* niezbędne było odniesienie się zarówno do historycznie obowiązujących w Polsce regulacji prawnych, które zakorzenione są w świadomości prawnej społeczeństwa i w dużej mierze realizują postulaty sprawiedliwości społecznej oraz słuszności, jak i do ustrojów majątkowych małżeńskich funkcjonujących w innych krajach europejskich. Po dokonaniu analizy prawno-porównawczej dobrze funkcjonującego i powszechnego ustroju ustawowego w Niemczech - *Zugewinnngemeinschaft*, który traktowany jest jako jeden z modelowych rozwiązań występujących w Europie kontynentalnej oraz ustroju umownego we Francji - *la participation aux acquêts*, będącego odpowiednikiem analizowanego ustroju w tradycji romańskiego prawa stanowionego, można wysnuć wniosek, że zagwarantowanie samodzielności majątkowej małżonków, przy jednoczesnej ochronie małżonków, rodziny i interesów osób trzecich, poszanowaniu swobody umów, czy partycypowaniu w majątku współmałżonka można osiągnąć poprzez rewizję przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego i podjęcie próby wprowadzenia zmian.

Po pierwsze, ważną rolę przy konstruowaniu umowy ustanawiającej rozdzielność majątkową z wyrównaniem dorobków, która w najlepszy sposób będzie zabezpieczała interesy obojga małżonków lub przyszłych małżonków, odgrywa notariusz. Powierzenie notariuszom pieczy nad zawieraniem umów majątkowych małżeńskich przez wprowadzenie dla nich wymagania formy aktu notarialnego wpływa niewątpliwie pozytywnie na ich ważność i zapewnia fachową pomoc na etapie konstruowania i zawierania takich umów. W dysertacji przedstawiono postulaty, aby zmiany dotyczące umów majątkowych

mażeńskich, a w szczególności umowy ustanawiającej rozdzielność majątkową z wyrównaniem dorobków, oparte zostały na wykorzystaniu struktur polskiego notariatu. Zauważyć należy, że polski notariat posiada rozbudowaną strukturę organizacyjną, natomiast kancelarie notarialne odpowiednią bazę lokalową oraz są równomiernie rozmieszczone na terenie całego kraju. Pomimo, iż ustawodawca nie wskazał jednoznacznego statusu ustrojowego notariusza, jednakże art. 2 § 1 ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r., poz. 2291 z późn. zm.) normatywnie określa notariusza jako osobę zaufania publicznego²². Notariusz jest fachowcem, jeśli chodzi o werbalizowanie treści czynności notarialnych²³. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 12 czerwca 2002 roku stwierdził, że „notariusz jest obowiązany udzielać stronom niezbędnych wyjaśnień dotyczących dokonywanej czynności notarialnej. Obowiązek ten występuje we wszystkich stadiach czynności notarialnej i przyjąć może, zależnie od okoliczności, postać wyjaśnień, ostrzeżenia lub rady w zakresie prawnych aspektów czynności, jej uwarunkowań i skutków²⁴”. Analiza przepisów obowiązującego systemu prawnego, sposobu organizacji i funkcjonowania notariatu w Polsce pozwoliły na wysunięcie propozycji utworzenia dodatkowego rejestru notarialnego - Rejestru Umów Majątkowych Mażeńskich, wzorowanego na obecnie prowadzonych przez Krajową Radę Notarialną Rejestrach Notarialnych. Rejestr ten byłby prowadzony w systemie teleinformatycznym zbierającym i udostępniającym dane przetwarzane przez notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej, konsula sporządzającego akt notarialny po uzyskaniu od Ministra Sprawiedliwości pisemnego upoważnienia, udzielonego mu na wniosek ministra właściwego do spraw zagranicznych, prezesa sądu lub osoby przez niego wyznaczonej, kierownika urzędu stanu cywilnego lub zastępcy kierownika urzędu stanu cywilnego. Warto wspomnieć, że rejestry umów majątkowych mażeńskich nie są nowością, ponieważ rejestr taki funkcjonuje np. w Niemczech. Na gruncie prawa polskiego zaproponowana zmiana stanowiłaby rewolucję w podejściu do umów majątkowych oraz w sposób automatyczny ograniczała niepewność w zakresie ustroju majątkowego obowiązującego w związku mażeńskim kontrahenta. Postulowane rozwiązanie byłoby mało kosztowne, gdyż biorąc za przykład Rejestr Spadkowy opłata za wpis wynosiłaby kilka złotych.

²² Zob. A. Oleszko, *Notariat w systemie wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2015, s. 311-312.

²³ Zob. J. Strzebinczyk [w:] *Kodeks cywilny, komentarz*, E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), Warszawa 2016, s. 204.

²⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 2002 r., III CKN 694/00, OSNC 2003, nr 9, poz. 124, LEX nr 79845.

Kluczowym elementem stworzenia nowego rejestru notarialnego – publicznego Rejestru Umów Majątkowych Mażeńskich – byłyby integracja niniejszego systemu informatycznego z rejestrem stanu cywilnego prowadzonego przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych w systemie teleinformatycznym, w którym wpisów dokonuje kierownik urzędu stanu cywilnego lub zastępca kierownika urzędu stanu cywilnego²⁵. Informacje o dacie zawartej umowy majątkowej małżeńskiej i jej rodzaju byłyby automatycznie przesyłane do akt stanu cywilnego i nanoszone do wydawanych odpisów aktów małżeństwa w formie adnotacji.

Ustawodawca powinien również, co wykazano w rozdziale I i VIII rozprawy, wprowadzić przepis zobowiązujący notariusza do właściwego nazywania umów majątkowych małżeńskich zgodnie z ich treścią. Już tytuł umowy majątkowej małżeńskiej udokumentowanej aktem notarialnym powinien sygnalizować rodzaj umowy majątkowej małżeńskiej, tym bardziej, że może pociągać za sobą skutki przewidziane w art. 47¹ k.r.o. w związku z art. 6 k.c. Obowiązek zamieszczenia obligatoryjnego tytułu umowy majątkowej małżeńskiej korespondującego z treścią i rodzajem umowy, sprzyjałby łatwości wpisywania zawieranych umów majątkowych w postulowanym rejestrze.

Po drugie, zasadnym jest również przeprowadzenie nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego poprzez nałożenie obowiązku złożenia przed notariuszem przez każdego z małżonków wykazu składników majątkowych wraz z podaniem ich wartości rynkowej oraz przy uwzględnieniu wszystkich kosztów obciążających swój majątek bezpośrednio po zawarciu intercyzy ustanawiającej rozdzielność majątkową z wyrównaniem dorobków lub po zawarciu małżeństwa w przypadku gdy umowę majątkową zawierali przyszli małżonkowie, a następnie złożenie analogicznego wykazu bez zbędnej zwłoki po ustaniu tego ustroju. Przeprowadzone badania historyczne wykazały, że sporządzanie wykazów majątków występowało na gruncie przepisów art. 9 - 11 dekretu z dnia 29 maja 1946 r. – Prawo małżeńskie majątkowe. Zasadnym jest więc powrót do tej regulacji. Postulowane jest również wprowadzenie regulacji umożliwiającej każdemu z małżonków, na własny koszt, zwrócić się do komornika w celu ustalenia stanu majątku współmałżonka i uzupełnienia wykazu. W przypadku wykazów majątków końcowych przepisy powinny przewidywać, podobnie jak czyni to ustawodawca francuski w art. 1572 CC (Code civil; Version consolidée au 25 mars 2019), możliwość dowodzenia wszelkimi środkami dowodowymi i domniemaniami, że majątek końcowy małżonka zawiera inne przedmioty majątkowe niż te, które wymieniono

²⁵ Zob. art. 5 ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 2224 z późn. zm.).

w protokole oraz możliwość wystąpienia o zabezpieczenie majątku byłego małżonka wraz ze sporządzeniem wykazu majątku końcowego.

Po trzecie, warto zwrócić uwagę, że polski ustawodawca nie zdecydował się na zdefiniowanie majątku początkowego i majątku końcowego. Stosując komparatystykę prawniczą w niniejszej rozprawie przedstawiono postulat, na podstawie prawa niemieckiego oraz francuskiego, o dokonanie ustawowego zdefiniowania pojęcia „majątek początkowy” i „majątek końcowy” oraz wynikającego z nich pojęcia „dorobek”. Majątek początkowy powinien odpowiadać realnej wartości, choćby nawet wartość ta była ujemna, ponieważ można wyobrazić sobie sytuację, że osoba wstępująca w związek małżeński posiada znaczne długi i nie jest w stanie przyczyniać się do powiększania zaplecza ekonomicznego rodziny, a założona rodzina będzie czerpała jedynie ze środków współmałżonka. W rezultacie małżonek z ujemną wartością majątku początkowego mógłby w czasie trwania rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków spłacić swoje znaczne długi kosztem utrzymywania rodziny przez współmałżonka, który zapewniałby mu zaplecze bytowe. Taka sytuacja mogłaby prowadzić do pokrzywdzenia współmałżonka z dodatnią wartością majątku początkowego. Majątek końcowy powinien obejmować jedynie majątek pozostały w chwili ustania rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków z doliczeniem darowizn dokonanych przez jednego z małżonków, z wyłączeniem darowizn na rzecz współmałżonka, wspólnych zstępnych oraz drobnych zwyczajowo przyjętych darowizn na rzecz innych osób. Dorobek będzie stanowił wzrost wartości całego majątku małżonka po zawarciu umowy majątkowej małżeńskiej wprowadzającej ustrój rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków bez problemów interpretacyjnych, jakie stwarza treść obecnego art. 51³ § 2 k.r.o. Nie będzie już miejsca na wyliczenia, które przedmioty należy pominąć, zastanawianie się jakich użyto spójników i jak szeroką literalną wykładnię można zastosować. Definicja dorobku, stanowiąca fundament analizowanego ustroju, musi być jednoznaczna i niebudząca wątpliwości.

Po czwarte, w rozprawie wykazano również, że zasadna jest modyfikacja przepisów dotyczących wyrównania dorobków, które powinny ułatwić małżonkom podział zgromadzonych w czasie małżeństwa dóbr i rozliczenie wzajemnych należności. Proponowane przepisy nie mogą stanowić, jak ma to miejsce obecnie, efektywnego sposobu do uniknięcia zobowiązań i pokrzywdzenia wierzycieli²⁶. Sposoby wyrównania dorobków powinny być uzależnione od sposobu ustania rozdzielności majątkowej z wyrównaniem

²⁶ Zob. szerzej Rozdział VII, podrozdział 5 rozprawy.

dorobków. W sytuacji, gdy ustanie rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków następuje na skutek śmierci jednego z małżonków, zaproponowano uproszczoną formę wyrównania bazującą na rozwiązaniach niemieckich. Małżonek pozostający przy życiu dziedziczyłby z ustawy dodatkowo $\frac{1}{4}$ część spadku, jeśli ustrój rozdzielności majątkowej małżeńskiej ustał przez śmierć współmałżonka, bez względu na to, czy w ogóle istniał dorobek²⁷. Rozliczenia przy ustaniu analizowanego ustroju stanowią jego filar, a w razie śmierci jednego z małżonków byłoby utrudnione sporządzenie wykazów majątków końcowych, choćby z tego względu, że spadkobiercy zmarłego małżonka mieliby interes w tym, ażeby wszelkimi możliwymi sposobami wykazywać, że dorobek ich spadkobiercy był mniejszy i żądać od małżonka pozostającego przy życiu wyrównania świadczenia na ich rzecz. Oczywiście nie można zapominać, jak wielkim obciążeniem psychicznym jest śmierć współmałżonka i dodatkowe zatargi rodzinne w kwestiach spadkowych należy łagodzić, a nie podsycać. Natomiast w pozostałych przypadkach roszczenie o wyrównanie dorobków musi mieć charakter obligatoryjny, a nie stanowić jedynie możliwości małżonka z mniejszym dorobkiem. Przyjęcie zaproponowanego sposobu wyrównania dorobków będzie korelowało z zasadą równouprawnienia małżonków (art. 23 k.r.o.), a pieniężny charakter świadczenia ułatwi jego dochodzenie i egzekwowanie. Ustawodawca polski powinien również rozważyć wprowadzenie zaproponowanego uproszczenia w rozliczeniu dorobków po śmierci jednego z małżonków, które sprowadza się do przyznania żyjącemu małżonkowi dodatkowej części spadku. Rozwiązanie takie z powodzeniem funkcjonuje pod rządami BGB. Ponadto, z przeprowadzonych badań historii prawa wynika, że istniały historyczne regulacje zakładające dodatkowe uprawnienia małżonka pozostającego przy życiu. Jako przykład wskazać można sumy na wypadek wdowieństwa²⁸, uprawnienia wdowy na wypadek śmierci męża²⁹, dożywocie³⁰, czy dochód wdowi³¹. Na podobnej zasadzie działa również

²⁷ W sytuacji kiedy udział spadkowy małżonka pozostającego przy życiu będzie większy, to nawet w razie pominięcia go w testamencie współmałżonka, będzie mu przysługiwało prawo do zachowku, tj. odpowiedni udział w wartości powiększonego o $\frac{1}{4}$ część udziału spadkowego, który by mu przysługiwał w przypadku dziedziczenia ustawowego (art. 991 k.c.); Zob. także W. Borysiak, *Dziedziczenie ustawowe w świetle nowelizacji Kodeksu cywilnego*, Przegląd Sądowy 2011, nr 2, s. 39-68.

²⁸W testamentach końca XIII wieku można znaleźć zapisy określonych sum dla żon, które miały zabezpieczyć kobiety na wypadek wdowieństwa oraz zabezpieczyć sumę posagu (Zob. szerzej Rozdział II, podrozdział 3 rozprawy).

²⁹W przypadku śmierci męża i jednoczesnego braku męskiego potomka, kiedy żona chciała pozostać wdową, kobieta posiadała dobra męża aż do własnej śmierci (Zob. szerzej zapisy Księgi prawa zwyczajowego polskiego z wieku XIII przedstawione w Rozdziale II, podrozdziale 3 rozprawy).

³⁰Instytucja rozwijająca się od średniowiecza aż do schyłku I Rzeczypospolitej, a w niektórych państwach zaborczych nawet dłużej. Dożywocie stanowiło umowę zawieraną w celu zabezpieczenia małżonka pozostającego przy życiu, aby mógł zatrzymać po śmierci współmałżonka całość małżeńskiego majątku lub wydzieloną część majątku w użytkowaniu. Umowa o dożywocie szeroko rozprzestrzeniła się w Polsce i zawierała zapisy wzajemne „na przeżycie” (Zob. szerzej Rozdział II, podrozdział 4 rozprawy).

funkcjonująca w prawie polskim instytucja zachowku, która gwarantuje pewnej grupie spadkobierców minimalny udział spadkowy.

Po piąte, analizując przepisy obowiązujące w systemach prawnych państw europejskich dostrzec można rozwiązania, które mogłyby poprawić ochronę rodziny przed działaniami jednego z małżonków, które zagroziłyby gospodarczym i ekonomicznym podstawom życia rodzinnego, co w konsekwencji mogłoby negatywnie wpłynąć na sytuację mieszkaniową rodziny. Zagwarantowanie samodzielności majątkowej małżonków przy jednoczesnej ochronie małżonków, rodziny i interesów osób trzecich nie narusza minimum ochrony rodziny, z jednym wyjątkiem. W dysertacji wysuwa się postulat, aby ochroną objąć prawo do mieszkania³², które w sposób zasadniczy przyczynia się do zapewnienia warunków funkcjonowania rodziny. Małżonek, który jest właścicielem lub współwłaścicielem nieruchomości gruntowej zabudowanej budynkiem o charakterze mieszkalnym, nieruchomości lokalowej, użytkownikiem wieczystym nieruchomości zabudowanej budynkiem mieszkalnym, bądź jest uprawniony lub współuprawniony z tytułu spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu (mieszkalnego) lub nabył takie prawo pod dowolnym tytułem prawnym w czasie trwania rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków i jeśli któreś w wymienionych powyżej nieruchomości lub praw stanowi jedyne źródło zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych rodziny, nie powinien móc go zbyć bez zgody współmałżonka, nawet wtedy, gdy współmałżonek nie był nawet współuprawnionym, współużytkownikiem wieczystym lub współwłaścicielem. Małżonek wyzbywający się z jakiegokolwiek tytułu prawnego jedynej nieruchomości, prawa użytkowania wieczystego lub spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu, w którym zamieszkuje wraz z rodziną i zaspokaja w nim sposób jedną z podstawowych potrzeb rodziny narusza niezbędne prawa małżonka i rodziny, którą wspólnie założyli. W rozprawie wykazano ponadto, że realizacja tego ograniczenia nie byłaby nadmiernie utrudniona i nie ograniczyłaby w znacznym stopniu szybkości obrotu gospodarczego. Postulowana zmiana wzorowana jest na dorobku niemieckiego i francuskiego ustawodawstwa w zakresie stosunków majątkowych małżeńskich oraz ochrony rodziny. Jest ona również skorelowana z zasadą wspólnego rozstrzygnięcia o istotnych sprawach rodziny (art. 24 k.r.o.) oraz prawem do korzystania z mieszkania przysługującego jednemu z małżonków (art. 28¹ k.r.o.).

³¹ Uregulowany w § 458 ALR (Allgemeines Landrecht für die Königlich Preussischen Staaten, 1794) i sprowadzający się w istocie do wypłacania żonie corocznie pewnej sumy ze spadku przez cały okres wdowieństwa (Zob. szerzej Rozdział II, podrozdział 4 rozprawy).

³² Rozumiane szeroko jako tytuł prawny do jedynej nieruchomości, prawa użytkowania wieczystego lub spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu, w którym małżonek zamieszkuje wraz z rodziną i zaspokaja w nim sposób jedną z podstawowych potrzeb rodziny.

Należałoby w tym miejscu wymienić główne korzyści płynące z wprowadzenia proponowanych w rozprawie doktorskiej zmian legislacyjnych. Jako wartość samą w sobie można wskazać eliminację niepewności co do konsekwencji prawnych wynikających z obrania przez małżonków ustroju rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków. Trudno, rzecz jasna, przewidzieć jaką linię orzecznictwa obrałyby sądy w zakresie umowy rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków, jednak przy jasnej konstrukcji norm prawnych i uproszczeniu opisywanej instytucji, rola sądów nie mogłaby być wiodąca.

Analizując ewentualne korzyści z wprowadzenia proponowanych zmian, należy skupić się zarówno na korzyściach z nich płynących dla: małżonków, osób trzecich, jak i państwa. Warto równocześnie spojrzeć na możliwe funkcjonowanie instytucji rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków (po proponowanych zmianach) z szerszej perspektywy, obejmującej zarówno stan przed zawarciem związku małżeńskiego, czas obowiązywania przedmiotowego ustroju, jak również konsekwencje jego zakończenia.

Z całą pewnością wyeliminowanie niepewności co do konsekwencji prawnych, jak też wątpliwości co do kierunku ewentualnego orzecznictwa spowodowałyby upowszechnienie rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków po zaproponowanych modyfikacjach. Wprowadzenie jednoznacznych zapisów, które pozostaną wewnętrznie spójne może wskrzesić tę instytucję, która przez istniejące wątpliwości interpretacyjne stanowi w zasadzie ustrój martwy. Poprawienie i upowszechnienie analizowanego ustroju stanowiłoby zwieńczenie prac legislacyjnych podjętych w czasie dwudziestolecia międzywojennego³³. W dekrete z dnia 29 maja 1946 r. – Prawo małżeńskie majątkowe wzorowano się na projekcie przedwojennej Komisji Kodyfikacyjnej, w efekcie czego przyjęto jako ustrój ustawowy podział dorobku³⁴. Ustrój podziału dorobku w Polsce funkcjonował bardzo krótko gdyż ustawą z dnia 27 czerwca 1950 r. – Kodeks rodzinny jako ustrój ustawowy przyjęto wspólność majątkową³⁵.

Koncepcja jednoznacznego zdefiniowania majątku początkowego i majątku końcowego, oraz skorelowany z tymi definicjami obowiązek zaprotokołowania wykazów tych majątków pozwala w prosty i jednoznaczny sposób ustalić wartości dorobku. Należy zwrócić uwagę, że na wstępnym etapie, tj. zawierania umowy rozdzielności majątkowej

³³ Szerzej prace Podkomisji Przygotowawczej Prawa Małżeńskiego Osobowego, w której skład wszedł prof. Karol Lutostański zostały opisane w rozdziale V, podrozdziale 1 rozprawy. Projekt z 1937 r. przewidywał jako ustrój ustawowy wspólność dorobku, nazywany także ustrojem rozdzielności z podziałem dorobku na wypadek ustania tego ustroju. Prace unifikacyjne zostały przerwane przez wybuch drugiej wojny światowej.

³⁴ Określany także ustrojem wspólności zysku, zbliżony do obecnie obowiązującego umownego ustroju rozdzielności z wyrównaniem dorobków.

³⁵ Omówienie ustawy dnia z 27 czerwca 1950 r. – Kodeks rodzinny oraz jej relacji do dekretu z dnia 29 maja 1946 r. – Prawo małżeńskie majątkowe przedstawiono w rozdziale V, podrozdziałach 2 i 3 rozprawy.

z wyrównaniem dorobków, realizacja procedury sporządzenia wykazu przedmiotów majątkowych może wydawać się uciążliwa i zbędna. W trakcie trwania małżeństwa wykazy te również nie mają praktycznego znaczenia. Dopiero po zakończeniu omawianego ustroju posiadają one kluczowe znaczenie, gdyż eliminują wszelkie wątpliwości i niedomówienia, które mogą powstać po upływie nierzadko wielu lat. Natomiast przyjęcie założenia, że wyrównanie dorobku nie stanowi uprawnienia małżonka z mniejszym dorobkiem, a obowiązek małżonka z większym chroni zarówno małżonka słabszego ekonomicznie, jak również wierzycieli małżonka dłużnika. Dokonana analiza regulacji obowiązujących w innych państwach skłoniła do optowania za sposobem wyrównania dorobku zasadniczo przez zapłatę ustalonej kwoty pieniężnej. Przyjęcie pieniężnego charakteru ułatwi realizację roszczenia o wyrównanie dorobków.

Kluczowym elementem jest jednak wprowadzenie jawności w zakresie umów majątkowych - informacje o dacie zawartej umowy majątkowej małżeńskiej i jej rodzaju byłyby automatycznie przesyłane do akt stanu cywilnego i nanoszone do wydawanych odpisów aktów małżeństwa w formie adnotacji. Oparcie Rejestru Umów Majątkowych Małżeńskich o struktury organizacyjne notariatu byłoby przede wszystkim rozwiązaniem, które zdało egzamin w przypadku innych rejestrów. Nowoutworzony rejestr będący publiczną, jawną bazą danych stanowiłby pewne źródło wiedzy o małżeńskich ustrojach majątkowych i przyczyniłby się do zwiększenia pewności obrotu gospodarczego oraz ochrony osób trzecich.

Zaproponowane zmiany nie zmniejszą samodzielności zarządu własnym majątkiem, nie ograniczą równouprawnienia małżonków. W dysertacji postuluje się jedynie wprowadzenie ograniczenia swobody umów jedynie w celu zagwarantowania bezpieczeństwa mieszkalnego rodziny.

Zaproponowana zmiana w zakresie rezygnacji z rozliczenia dorobku w przypadku śmierci jednego z małżonków na rzecz dodatkowego uprawnienia przy dziedziczeniu ułatwią partycypowanie w majątku współmałżonka. Ponadto, rozwiązanie takie ograniczy zatargi rodzinne w kwestiach spadkowych. Istotną kwestią jest również wyeliminowanie sytuacji, w której małżonek jest zarówno zobowiązany do wyrównania dorobku, jak również jest spadkobiercą, co w znacznej mierze utrudniałoby realizację roszczenia o wyrównanie dorobków. Pomimo, że koncepcja dodatkowego uprawnienia zaczerpnięta jest bezpośrednio

z regulacji obowiązujących w Niemczech³⁶, regulacja ta stanowiłaby w istocie nawiązanie do obowiązujących w Polsce instytucji ochrony żony na wypadek śmierci męża³⁷.

W przypadku małżeństw, w których dzielone są obowiązki domowe i wychowawcze, przy porównywalnej aktywności zawodowej i możliwościach zarobkowych, wspólność ustawowa może stanowić bodziec hamujący przyrost majątku. Zaletą wspólności ustawowej byłoby łatwiejsze korzystanie ze wspólnego majątku, ale niewątpliwie wadą byłoby narażenie tego majątku na utratę wskutek np. ogłoszenia upadłości małżonka prowadzącego działalność gospodarczą. Jeżeli małżonkowie pozostawali w ustroju wspólności majątkowej, majątek wspólny małżonków wchodzi do masy upadłości, a jego podział jest niedopuszczalny. Jedynym sposobem na uniknięcie włączenia składników majątkowych jednego z małżonków do masy upadłości jest uprzednie zawarcie umowy majątkowej małżeńskiej ustanawiającej ustrój rozdzielności majątkowej. Artykuł 126 ust. 1 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r., poz. 2344 z późn. zm.) wskazuje, że ustanowienie rozdzielności majątkowej umową majątkową jest skuteczne w stosunku do masy upadłości tylko wtedy, gdy umowa zawarta została co najmniej dwa lata przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości. Z drugiej strony należy brać pod uwagę również interesy wierzycieli i utrudnienia wynikające z egzekucji z majątku wspólnego, które nie występują siłą rzeczy (w związku z brakiem majątku wspólnego) w rozdzielności majątkowej i rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków.

Analizy wymaga również sytuacja małżonków po zakończeniu ustroju rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków, zwłaszcza gdy dzieje się to na skutek rozvodu. Zazwyczaj zerwaniu więzi małżeńskich towarzyszą wielkie emocje, które nie powinny być dodatkowo podsycane kwestiami podziału majątków. W kwestii wzajemnych rozliczeń najprostszy wydaje się ustrój rozdzielności majątkowej, jednak jest to tylko pozór. W rzeczywistości często osoba, która poświęciła dla współmałżonka swoją karierę zawodową, przez co nie udało jej się powiększyć swojego majątku, zostaje z niczym. Rozwiązanie takie kłóci się z powszechnie rozumianym poczuciem sprawiedliwości. Na drugim biegunie znajduje się obowiązujący w Polsce ustrój ustawowy, którego jedną z podstawowych wad przy zakończeniu związku małżeńskiego jest automatyczna współwłasność wszystkich przedmiotów wchodzących w skład majątku wspólnego. Taki stan

³⁶ Zob. § 1385 BGB i nast.

³⁷ Instytucjami tymi były: zapisy określonych sum dla żon, które miały zabezpieczyć kobiety na wypadek wdowieństwa oraz zabezpieczyć sumę posagu, uprawnienie do posiadania dóbr męża do śmierci żony – w przypadku śmierci męża i jednoczesnego braku męskiego potomka, kiedy żona chciała pozostać wdową (szerzej opisane w rozdziale II, podrozdziale 3 rozprawy) oraz dożywocie (szerzej opisane w rozdziale II, podrozdziale 4 rozprawy).

rzeczy mogą potęgować, i w wielu przypadkach potęgują, wzajemne urazy a podział majątku wspólnego staje się środkiem utrudnienia życia współmałżonkowi. Ustrój rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków (przy uwzględnieniu postulowanych zmian) stanowi iście złoty środek, gdyż małżonkowie po ustaniu tego ustroju nie są współwłaścicielami żadnych rzeczy, z wyjątkiem tych które nabyli na współwłasność w częściach ułamkowych. Omawiany ustrój zapewnia jednak ochronę współmałżonka, którego majątek przyrósł o mniejszą wartość.

Mając na uwadze powyższe, najlepszym rozwiązaniem dla małżeństw, w których przynajmniej jedno prowadzi działalność gospodarczą i celem małżonków jest równy podział zgromadzonych w czasie związku małżeńskiego majątków bez narażania drugiego na ryzyko niepowodzenia gospodarczego, jest rozdzielność majątkowa z wyrównaniem dorobków.

Ustrój rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków może stanowić kompromis pomiędzy ustrojami wspólności majątkowej a rozdzielności majątkowej, jednak niezbędne są zmiany i kolejna rewizja funkcjonowania zaproponowanych regulacji po kilkunastu latach z uwagi na trwałość stosunków rodzinno-prawnych pod względem czasu i treści³⁸. Proponowane zmiany nie ograniczają się jednak wyłącznie do przepisów regulujących rozdzielność majątkową z wyrównaniem dorobków, ale stanowią systemową korektę małżeńskich umów majątkowych, co niewątpliwie stabilizująco wpłynęłoby na ich upowszechnienie. Postulowana jawność małżeńskich umów majątkowych prowadziłyby do eliminacji niepewności w zakresie stosunków majątkowych kontrahenta oraz stanowiłyby zabezpieczenie obu stron czynności prawnej. Postulowane zmiany obejmują ponadto konkretne systemowe modyfikacje. Proponowane zmiany nie ograniczają samodzielności zarządu własnym majątkiem, nie zaburzają równouprawnienia małżonków. Jedyne ograniczenie proponowane w rozprawie doktorskiej dotyczy wspomnianego zagwarantowania bezpieczeństwa mieszkaniowego rodziny. Zwiększenie skali zawieranych umów majątkowych małżeńskich ustanawiających rozdzielność majątkową z wyrównaniem dorobków zaowocowałoby zakorzenieniem się tego ustroju w świadomości społecznej oraz w polskim systemie prawnym, co umożliwiłoby również wypracowanie orzecznictwa i zwiększenie zainteresowania doktryny.

³⁸ Zob. M. Nazar, *Problemy nowelizacji prawa rodzinnego*, Rejent 2005, nr 9, s. 97.